

Нанівська Тетяна Сергіївна,
*студентка 3-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: асистент кафедри цивільного права Байталюк Д. Р.*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДБИРАННЯ ДІТЕЙ ВІД БАТЬКІВ БЕЗ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Актуальність обраної теми дослідження полягає в недосконало-сті правового механізму відібрання дитини від батьків без позбавлен-ня батьківських прав.

Відповідно до ст. 92 Конституції України, виключно законами України визначаються засади регулювання праці і зайнятості, шлю-бу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства [1].

Сімейний кодекс України визначає засади шлюбу, особисті не-майнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнен-ня, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. Отже, регулювання відносин, пов'язаних з відібранням дитини від батьків без позбавлення батьківських прав здійснюється Сімейним кодексом України [2].

Відповідно до ст. 170 Сімейного кодексу України, підставами ві-дібрання дитини від батьків є, зазначене у ст. 164, ухилення батьків від виконання своїх обов'язків щодо дитини та/або забезпечення здо-буття нею повної загальної середньої освіти, хронічний алкоголізм або наркоманія батьків, прояви експлуатації дитини, примушування до жебракування та бродяжництва. Також підставами для такого ві-дібрання можуть бути будь-які обставини, коли залишення дитини з батьками може мати наслідком загрозу її життю, здоров'ю та мо-ральному вихованню.

Відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав не створює наслідків позбавлення батьківських прав, визначе-них ст. 166 Сімейного кодексу України, проте повністю виключає чи частково обмежує можливість здійснення прав та обов'язків батьків щодо дитини. Зокрема батьки не звільняються від виховання дитини яку відібрали, що є неможливим. Також наявність права на пільги та

допомоги сім'ям з дітьми у разі відібрання дітей суперечить самій суті цієї допомоги. Статус батьків як законних представників у разі відібрання дитини також суперечить суті відібрання дитини, оскільки ці заходи здійснюються з метою захисту найкращих інтересів дитини від батьків, тому вони не можуть належним чином представляти інтереси дитини.

Норми, які регулюють відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав не визначають підстави повернення дитини, на відміну від інституту позбавлення батьківських прав, який передбачає підстави відновлення батьківських прав. Таким чином, при визначенні підстав повернення дитини батькам, суд спирається на рішення про відібрання дитини яке передувало, застосовує за потреби аналогію закону та аналогію права. За такого правового регулювання суддівський розсуд займає вирішальну роль, що впливає на сталість судової практики та якість правосуддя

Якщо підстави, зазначені у ст. 164 Сімейного кодексу, мають конкретні прояви та підлягають відносно об'єктивній оцінці, то «інші випадки, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання» є оціночними поняттями, залежить від суб'єктивної думки уповноваженої на подання позову про вилучення дитини особи, тобто є так званою «каучуковою» нормою.

При застосуванні такого виду норм трапляються непоодинокі випадки зловживання правом. Прикладом такого зловживання може бути звернення одного з батьків про відібрання дитини в іншого з батьків без позбавлення батьківських прав, що за змістом може спором між батьком та матір'ю про визначення місця проживання дитини.

Верховний Суд висловив постановою у справі № 328/2433/18 від 15 квітня 2020 року позицію, що обставина передачі дитини іншій особі або навчальному закладу, означає, що саме їх напрямок та умови виховання одержали перевагу над тим, що здатні створити батьки, і саме з цим напрямком батьки зобов'язані узгоджувати власну поведінку.

У рішенні від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України» Європейський суд з прав людини зауважив про необхідність індивідуального підходу до оцінки ефективності та допустимості заходів, які передбачають розлучення дитини з сім'єю, а також про обов'язковість врахування судом інтересів дитини. При оцінці допустимості заходу з позиції інтересів дитини слід враховувати два критерії: по-перше, для забезпечення найкращих інтересів дитини має бути забезпечений нерозривний зв'язок дитини з сім'єю, окрім випадків коли така взаємодія деструктивно впливає на дитину через неблагополучність сім'ї; по-друге, для забезпечення інтересів дитини для неї має бути створено середовище, яке сприяє її розвитку та добробуту, тобто не є неблагополучним.

Як зазначається у рішенні ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України», мотивування відібрання дітей наявно небезпекою для їх життя, життя, здоров'я та морального виховання повинно спиратися на доказування об'єктивного існування такої небезпеки. Приймаючи рішення про відібрання дитини від батьків може виникнути потреба врахувати наступні фактори. Може виникнути необхідність з'ясувати чи зазнаватиме дитина, якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, а також з'ясувати, чи є виправданим встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я. Але можливість помістити дитину в більш сприятливе для виховання дитини середовище не є підставою для відібрання її від батьків. Також не можна виправдати відібрання дитини нестабільною ситуацією у сім'ї, бо тимчасові проблеми можна вирішити, не вдаючись до таких радикальних заходів як роз'єднання сім'ї, забезпеченням цільової фінансової допомоги та соціальними консультаціями.

Отже, проблемою правового інституту відібрання дитини від батьків без позбавлення батьківських прав містить дві проблеми: 1) він не звільняє батьків від батьківських прав та обов'язків, однак через низьку якість правового регулювання створює суттєві пере-

шкоди у їх виконанні; 2) він переважно складається з «каучукових норм», які набувають свого відображення виключно у правозастосовній практиці; 3) нормативне регулювання цього інституту сімейного права не охоплює всього обсягу можливих ситуацій. Вирішення цієї проблеми потребує доповнення Сімейного кодексу України статтями, які регламентують підстави та порядок повернення відібраної дитини, строки протягом яких дитина не може бути повернена батькам, наслідки відібрання дитини без позбавлення батьківських прав, а також порядок взаємодії відібраної дитини з батьками.

Література:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.08.1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21–22. ст. 135.